

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОГО ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Яремко З.М., Шерстка А.М.

Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин
імені Б.Д. Гаврилишина
Тернопільського національного економічного університету

У статті проаналізовано взаємозв'язок між засобами масової інформації та міжнародним тероризмом. Розглянуто вплив тероризму на світову безпеку та виокремлено найбільш небезпечні терористичні організації. Виявлено особливості та наслідки висвітлення терористичної діяльності у ЗМІ, зокрема реакцію суспільства та виникнення ісламофобії, пов'язаної зі стереотипізацією арабського світу. Доведено взаємозалежність діяльності ЗМІ та тероризму. Запропоновано шляхи редукції тероризму, в першу чергу його інформаційної діяльності.

Ключові слова: міжнародний тероризм, засоби масової інформації, Ісламська Держава, глобалізація, іслам, ісламофобія.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси поширилися й на сферу міжнародних конфліктів, котрі дедалі більше розвиваються та набувають нових характеристик. Однією з найбільших загроз серед міжнародних конфліктів є міжнародний тероризм. З огляду на інформаційну політику розвинених країн очевидно, що передові ЗМІ у більшості терактів вбачають релігійний підтекст, зокрема ісламський. Терористична діяльність на сьогодні тісно пов'язана з активізацією діяльності терористичної організації Ісламська Держава.

Міжнародний тероризм став настільки небезпечним феноменом, що було навіть створено спеціальний індекс задля вимірювання загрози безпеки за країнами світу.

Одну з ключових ролей у розвитку тероризму відіграють засоби масової інформації. Саме вплив ЗМІ на громадську думку дозволяє терористам оперувати інформацією та діяти за відповідною стратегією. Але беззаперечно у цій ситуації є й ті, хто стають жертвами симбіозу ЗМІ та міжнародного тероризму.

З прогресом у сфері інформаційних технологій виникає дедалі більше можливостей та каналів впливу на людську свідомість. Цим й користуються як терористи, так і засоби масової інформації. Саме на вивчення взаємозв'язку між тероризмом та ЗМІ спрямоване дане дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання взаємозв'язку засобів масової інформації та тероризму на сьогодні є відкритим. Щоразу, з новим терактом ми знаходимо безліч нової інформації про скоєне. Науковці на сьогодні здебільшого зосереджені на вивченні тероризму як явища: теракти, їхні виконавці та вплив на суспільно-політичні процеси.

Тероризм з точки зору соціології вивчав Б.С. Філіпс, а ознаки тероризму описав у своїх книгах відомий аналітик Б. Хоффман. Одним з тих, хто вивчав зв'язок між тероризмом та ЗМІ був В. Біернацкі.

Дослідженням терористичної діяльності в сучасності займаються й спеціальні підрозділи міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, Європейський Союз та інші. Зокрема Європол на сьогодні вивчає усі аспекти міжнародного те-

роризму з огляду на зростання терористичної загрози в країнах ЄС. Окрім того, Інститут економіки і світу розробив спеціальний Індекс глобального тероризму задля висвітлення рівня безпеки за країнами світу.

Питанням впливу ЗМІ на тероризм займаються здебільшого журналісти авторитетних інформаційних агентств у своїх розслідуваннях. Одним з найвідоміших є Брендан Коернер – письменник та журналіст журналу Wired. Він дослідив суть успішної інформаційної політики терористичної організації Ісламська Держава. Іншим журналістом-дослідником є Хавер Делгадо Рівера, який досліджував взаємозв'язок між тероризмом та засобами масової інформації.

Зважаючи на те, що тема ролі засобів масової інформації у терористичній діяльності є актуальною, наукова література їй не приділяє достатньо уваги.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є аналіз міжнародної терористичної діяльності та її взаємозв'язку зі ЗМІ в умовах інформатизації суспільства.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні конфлікти на сьогодні стали вагомою загрозою для світу, а в умовах глобалізації вони набувають нових рис та потенційних загроз. Тенденція розвитку більшості сучасних конфліктів полягає у тому, що внутрішні конфлікти, маючи міжнародний вплив, трансформуються у міжнародні конфлікти.

Однією з найбільших загроз для глобальної безпеки на сьогодні є міжнародний тероризм. Цей термін висвітлюють як суспільно небезпечну діяльність, що полягає у свідомому та цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [9].

Міжнародний тероризм також можна трактувати як вид терористичної діяльності, що здійснюється у конкретній країні зазвичай іноземними мігрантами або підготовка терористичного акту здійснюється за межами цієї країни.

Велика кількість терористичних актів пов'язана з релігією. Точніше з ісламською вірою.

Не зважаючи на те, що політика багатьох країн світу намагається бути максимально толерантною до всіх віросповідань, релігійний тероризм вважається великою загрозою для світу.

У 2015 році найактивнішими були чотири міжнародні терористичні організації: Ісламська Держава, Боко Харам, Талібан та Аль-Каїда. Ці організації несуть відповідальність за 74 відсотків усіх смертей від тероризму [1].

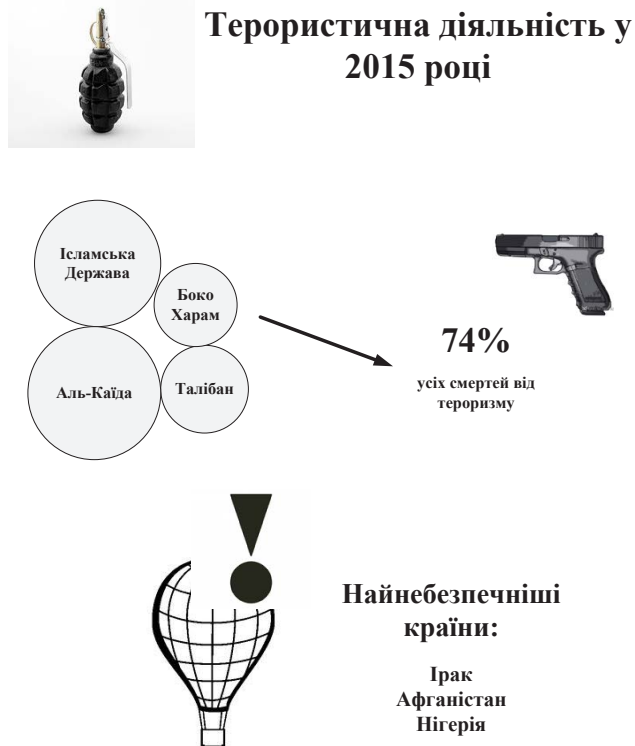

Рис. 1. Міжнародна терористична діяльність у 2015 році

Джерело: склали автори за [1]

Щороку Інститут економіки і світу визначає рівень тероризму у світі за допомогою Індексу глобального тероризму (The Global Terrorism Index). Цей показник охоплює 163 країни, на території яких проживає 99,7% населення світу. Індекс базується на основі чотирьох субіндексів: кількість терористичних та жертв терактів за рік, кількість травмованих від терактів та сума матеріального збитку від терористичних атак в даному році.

За даними Інституту економіки і світу, 72% усіх смертей від терактів у 2015 році відбулося у топ-5 країнах рейтингу Індексу глобального тероризму 2016, а саме Іраку, Афганістані, Нігерії, Пакистані і Сирії [1]. Особливістю тероризму у 2015 стала активізація терористів, зокрема Ісламської Держави, у країнах Європейського Союзу. За даними Європолу, у 2015 році на території ЄС було здійснено 205 терактів [3].

Індекс глобального тероризму за 2016 рік показує, що саме Ірак, Афганістан та Нігерія, країни-центри чотирьох головних міжнародних терористичних організацій, лідирують серед 163 країн у небезпеці тероризму. Україна помістилася на 11 місці, зважаючи на збройний конфлікт на нашій території. Здебільшого терористично небезпечними країнами у 2016 році за

прогнозами Індексу були африканські та азійські країни. Серед країн ЄС, найнебезпечнішою стала Франція, яка опинилася на 29 місці у рейтингу через низку резонансних терактів [1].

Суттєву роль у терористичній діяльності на сьогодні відіграють засоби масової інформації, сила впливу яких у XXI столітті є потужною за всіма параметрами. ЗМІ на сьогодні впливають на формування геополітичних, політичних та ідеологічних бачень суспільства. Саме вони мають владу, що може розпочати чи навпаки загасити будь-який конфлікт. Особливо у час, коли перед світом постає актуальність поняття інформаційної безпеки та війни.

В сучасному глобалізованому світі на засоби масової інформації можна дивитися як на вільну, незалежну і плюралістичну платформу для різних дискусій та вираження думки, але з іншого боку ЗМІ використовуються в пропагандистських цілях задля штучного створення напруженості.

У журналістиці існує безліч засобів та прийомів, за допомогою яких ЗМІ інформують суспільство про різні конфлікти. Першочергово потрібно усвідомити, що конфлікт має дві та більше сторін, а ЗМІ має вибір – підтримувати певну сторону конфлікту, чи дотримуватися нейтральної позиції, інформуючи лише про факти та події, без суб'єктивної оцінки.

Взаємодія ЗМІ та міжнародного тероризму є цікавим прикладом для оцінки ролі впливу засобів масової інформації на хід сучасних міжнародних конфліктів. На сьогодні тероризм – один із найбільш масштабних та затяжних міжнародних конфліктів, а засоби масової інформації – сторона, що «роздуває» цей конфлікт. Саме ЗМІ в більшості країнах світу сформували певний негативний стереотип щодо неприязні ісламу та мусульман, які стали синонімом тероризму. Така позиція ЗМІ пов'язана зі стратегією глобальної пропаганди проти усього арабського світу. Інтерес ЗМІ щодо тероризму полягає у тому, що страх, викликаний терористичними актами у комбінації з драматизацією новини, приверне увагу глядачів та читачів [2].

Страх з терактів у ЗМІ доповнюється медіаманіпуляцією. Популярним є прийом, який описав Ноам Хомський у своїй статті «10 Strategies of Manipulation», а саме породження емоцій, коли ЗМІ легко можуть жахати людей небезпекою, яку породжує іслам, нав'язуючи бажану модель заляканої поведінки. Інші, не менш важливі прийоми – стереотип насильства та повторення словосполучень. Саме повторювання таких словосполучень як «радикальні ісламісти», «мусульманські екстремісти», «ісламський тероризм» та інші провокує у людей асоціацію з небезпекою, агресією та ісламською релігією. Насправді іслам – не радикальна релігія. Хоча у результаті інформаційної політики ЗМІ, на сьогодні світ негативно сприймає усе, що стосується ісламу, у тому числі тероризм.

З іншого боку й терористи використовують засоби масової інформації у своїх цілях. Стратегія терористичних організацій щодо ЗМІ нині полягає у тому, що вони шукають нові шляхи, як наголосити про себе та реалізувати свої інтереси. Терористи ретельно розраховують масштаб, мету, місце і дату теракту задля глобального

резонансу та політичної реакції. Тому, чим триваліше та детальніше ЗМІ обговорюють теракт, тим більшим стає почуття влади та впливу у терористів. Натомість під судження підпадають усі мусульмани [2].

Іншою негативною стороною впливу ЗМІ на тероризм є спосіб подачі інформації. Більшість інформаційних агентств детально вивчає теракти, натомість терористи використовують цю інформацію для моніторингу й аналізу помилок з метою удосконалення техніки проведення подальших терактів.

Останні роки набирає популярності європейський тероризм. За даними Інститут економіки і світу, теракти у Європі відбуваються не так часто, як у країнах Близького Сходу, але ЗМІ на них реагує більш інтенсивно. Причиною такої реакції є те, що глядач сприймає трагедію особисто, через психологічне ототожнення з жертвами.

Головним епіцентром європейського тероризму останніх років стала Франція. Один з перших масштабних європейських терактів за останні декілька років пов'язаний з діяльністю французьких ЗМІ. В січні 2015 року на офіс редакції французької сатиричної газети «Charlie Hebdo», яка дотримується лівих політичних поглядів, висміює політиків, ультраправі сили та релігійні групи, було здійснено напад. Як наслідок – 12 загиблих. Поміж інших релігій, іслам виявився однією з найбільш ображених, тому головним мотивом для терористів стала діяльність газети, а саме періодичні публікації карикатур на іслам та пророка Магомета.

Напад на газету викликав потужну реакцію у ЗМІ, політичних сил та простих громадян. На підтримку загиблих, француз Жоакім Ронцин придумав вислів «Je suis Charlie» (Я – Шарлі). За даними французької газети Le Monde даний вислів став одним з найпопулярніших хештегів в історії соціальної мережі Twitter [5]. Це свідчить про потужний вплив інформаційної діяльності у соціальних мережах на соціум, при чому в глобальному масштабі.

Після нападу на редакцію у Франції відбулося ще декілька терактів, що характеризувалися значною кількістю жертв, підтримкою глобальних ЗМІ та організаторами – переважно представниками терористичної організації Ісламська Держава.

Однак, терористи задля популяризації своєї діяльності використовують засоби масової інформації не лише здійснюючи видовищні теракти, але і знімають відео демонстративних вбивств та катувань. Публікація відео в соціальних мережах, телебаченні та мережі YouTube, де здійснюється акт обезголовлення – метод, який терористи використовують з метою пропаганди. Жертвами стають здебільшого незалежні журналісти, а саме британські, американські та французькі. У відповідь на обезголовлення журналістів, у 2014 році французьке інформагентство Agence France-Presse заявило, що не буде більше приймати репортажі від незалежних журналістів, які подорожують у небезпечні місця, включаючи Сирію [8].

З метою залучення нових членів до лав Ісламської Держави, організація намагається максимально використовувати привілеї та можливості

сучасних засобів масової інформації. Задля переконання потенційних членів у правдивості свого послання Ісламська Держава використовує різні засоби (дрони, відеоігри, краудсорсинг та інші) та різні підходи до формування пропагандистського контенту. Саме в рамках пропаганди був створений журнал Ісламської Держави «Dabiq», випуск якого у 2016 році припинено через бойові дії [4]. На сьогодні функціонує його заміна – журнал «Rumiya», який публікується на декількох мовах [6]. Створення своєї медіа платформи дозволяє терористам чітко контролювати інформаційний простір на території впливу. Такий підхід їм дозволяє потужно розвивати власну ідеологію.

Завдяки глобалізації, медіа доступності й поширеності та новим технологіям вербувати людей у терористичні організації стало дуже легко. Під прикриттям спроби подолання негативного ставлення до ісламу та відстоювання релігійної ідентифікації піддаються вербуванню терористами здебільшого молоді мусульмани. Ця ситуація пов'язана з ісламофобією у суспільстві – видом ксенофобії, зумовленим негативним ставленням до осіб, які належать до ісламу. Особливо виразно ісламофобія проявляється в країнах Європейського Союзу.

За даними Радіо Свобода Європа, у 2015 році в лавах ІД воювала велика кількість європейських та американських громадян. Лише з Німеччини близько 600 осіб, французів – більше 1600, з Росії – 2600, більше як 100 громадян США [7].

Отже, в сучасному інформаційному суспільстві існує важлива проблема – взаємовигідні відносини між ЗМІ та тероризмом. Свідомість реципієнтів інформації є головним об'єктом обох сторін цієї гри. З одного боку терористів, які переконливими аргументами закликають своїх потенційних послідовників, а з іншого – ЗМІ, які на основі терористичної діяльності нав'язують ланцюг суб'єктивних стереотипів.

Засоби масової інформації повинні усвідомити те, що чим більше буде ними викривлятися ісламська віра, тим гірше суспільство стане сприймати мусульман. Як наслідок – більшість мусульман, які живуть в країнах західної культури, почнуть підтримувати радикальні організації.

Окремо можна виділити термінологію журналістів та аналітиків ЗМІ щодо опису тероризму. Такі словосполучення як «ісламський тероризм», «ісламісти» та інші часто описують конфлікти пов'язані з тероризмом, не маючи доказів про релігійні мотиви скоєного. Усі ці словосполучення закріплюються за усіма мусульманами як стереотип у суспільстві. Тому, засобам масової інформації необхідно трансформувати свою інформаційну політику та термінологію на точніший опис терористичної діяльності, що здебільшого лише прикривається релігією.

Світ зосереджує свої сили на військову боротьбу з терористами забуваючи, що інформаційні технології мають на сьогодні не аби яку силу. Якщо світова спільнота вчасно не сформує стратегію інформаційної боротьби проти амбіційного терористичного руху, невдовзі вона може втратити контроль над розвитком світового порядку.

Висновки і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. На основі дослідження діяльності міжнародного тероризму та ЗМІ було

проведено аналіз їхньої взаємозалежності та ролі у суспільстві. У результаті було виявлено, що на сьогодні тероризм змінює свою стратегію та посилює власні глобальні інтереси. Терористичні організації, в першу чергу Ісламська Держава, прагнуть влади та впливу не лише в країнах арабського світу, але й в решті країн, акцентуючи на низку мігрантів-мусульман, які на собі відчують наслідки ісламофобії у суспільстві. Також можна стверджувати, що ера інформаційного суспільства дозволяє ЗМІ впливати на міжнародний тероризм. Зокрема, європейські ЗМІ останнім часом на своїй безпеці відчули, які наслідки має критика цінностей терористичних організацій, в першу чергу релігійної символіки. Також вдаючись до двосторонньої медіа-мані-

пуляції їхня діяльність стає демонстративною. А терористичні організації до того ж прагнуть окрім політичного, ще й суспільного резонансу. Зокрема терористи дедалі більше використовують привілеї інформаційних технологій, щоб знайти однодумців, вдаючись до пропагандистських методів. В першу чергу цим займається організація Ісламська Держава. В перспективі необхідною стане зміна стратегії боротьби світу з міжнародним тероризмом, особливо з організацією Ісламська Держава, діяльність якої набирає популярність, а ідеологія стає дедалі радикальнішою. Зокрема засоби масової інформації мають переглянути як журналістську термінологію, що пов'язує релігію та терористичні дії, так і прийоми трактування міжнародного тероризму.

Список літератури:

1. Global Terrorism Index 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/11/Global-Terrorism-Index-2016.2.pdf>
2. Delgado Rivera J. The Symbiotic Relationship between Western Media and Terrorism. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.carnegiecouncil.org/publications/ethics_online/0117
3. Europol Review 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/europol-review-2015>
4. Koerner B. Why ISIS Is Winning the Social Media War – And How to Fight Back. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.wired.com/2016/03/isis-winning-social-media-war-heres-beat/#slide-2>
5. Le Monde. fr. «Je suis Charlie», c'est lui. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lemonde.fr/m-actu/article/2015/01/09/je-suis-charlie-c-est-lui_4552523_4497186.html
6. McKernan B. The new Isis magazine is hiding a huge signal the group's days may be numbered. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-propaganda-terror-group-losses-syria-iraq-a7228286.html>
7. RadioFreeEurope / RadioLiberty. Foreign Fighters In Iraq And Syria – Where Do They Come From? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rferl.org/a/foreign-fighters-syria-iraq-is-isis-isil-infographic/26584940.html>
8. Taibi C. Horrific Killings Cause News Outlet To Take Major Decision About Freelancing. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.huffingtonpost.com/2014/09/18/afp-journalists-isis-foreign-reporters-iraq-syria_n_5844416.html
9. Про боротьбу з тероризмом | від 20.03.2003 № 638-IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-15>

Яремко З.М., Шерстка А.М.

Учебно-научный институт международных экономических отношений
имени Б.Д. Гаврилишина
Тернопольского национального экономического университета

ВЗАИМОСВЯЗЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И МЕЖДУНАРОДНОГО ТЕРРОРИЗМА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье проанализирована взаимосвязь между средствами массовой информации и международным терроризмом. Рассмотрено влияние терроризма на мировую безопасность и выделены наиболее опасные террористические организации. Выявлены особенности и последствия освещения террористической деятельности в СМИ, в частности реакцию общества и возникновение исламофобии, связанной со стереотипизацией арабского мира. Доказано взаимозависимость деятельности СМИ и терроризма. Предложены пути редукции терроризма, в первую очередь его информационной деятельности.

Ключевые слова: международный терроризм, средства массовой информации, Исламское Государство, глобализация, ислам, исламофобия.

Yaremko Z.M., Sherstka A.M.

Bohdan Havrylyshyn Research and Development Institute of
International Economic Relations
Ternopil National Economic University

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE MASS MEDIA AND INTERNATIONAL TERRORISM IN THE INFORMATION SOCIETY

Summary

The relationship between the mass media and international terrorism is analyzed. The influence of the terrorism on global security is considered. The most dangerous terrorist organizations are identified. The features and effects of terrorism coverage in the mass media, particular public reaction and the emergence of Islamophobia which is connected with stereotyping of the Arab world are revealed. The relationship between the mass media and terrorism is proved. The ways of terrorism reduction, especially its information activities, are proposed.

Keywords: international terrorism, mass media, the Islamic State, globalization, Islam, Islamophobia.